

Myrene på Island

Av myrkonsulent Per Hornburg

Naturforhold

Med sine 103 000 m² er Island nesten like stort som Nordland, Troms og Finnmark fylker. Landet er tynt befolket, knapt 229 000 innbyggere, hvilket gir 2,2 personer pr km². Dette er omkring halvparten av befolningstettheten i Nord-Norge.

Både geologisk og landskapsmessig er Island meget interessant og særpreget. Det er praktisk talt trebart og store deler består av endeløse sandsletter og lavamarker. Landet er ungt i geologisk forstand. Det er oppbygd av vulkanske bergarter fra tertiær- og kvartærtiden, og man antar at landet er dannet i løpet av ca. 16 mill. år. Dette i motsetning til den Skandinaviske halvøy som er oppbygd over et tidsrom på tusener av mill. år. Island hører

også til de mest aktive vulkanske områder i verden, og nesten samtlige vulkantyper finnes representert. Da vulkanutbruddene inntreffer under fjellenes isbreer smelter isen og veldige vassløp styrter ned fra fjellene og brer seg ut over sandslettene. Elvene skifter stadig leie, og fører med seg store mengder sand og stein. Foruten at terrenget modelleres og eroderes av smeltevannselvene, ødelegges også mye av den dyrkbare jorda.

Den største delen av landet preges imidlertid av et 500 – 800 m høyt platå med topper som når opptil 1200 – 1800 m høyde. Breer dekker store områder av den midtre del av landet. Vatnajökul på ca. 8500 km² er Europas største isbre.

Elvene er mange og vannrike og de gir

Flom-myrr ved Austur-Eylendinu i Skagafjirdi. Oversvømmet av brevatn. Tilførsel av næringsrik leire.

mektige fossefall, mest kjent er Gullfoss, Godafoss og Dattifoss.

Det islandske klima er meget vekslende. Beliggenheten i Nordatlanteren gir landet et kjølig oseaensk værslag. Golfstrømmen og sydvestlige vinder forårsaker milde vintrer, og i den sydlige del av landet faller storparten av nedbøren som regn. Snøen ligger sjelden lenge. Her kommer årsnedbøren opp i 1500 – 2000 mm. I nord varierer nedbørshøyden mellom 500 – 800 mm. Når det gjelder lufttemperaturen kan nevnes at Reykjavik har en årstemperatur som er noe høyere enn Trondheim. I nord derimot påvirkes værslaget av polarluft. Vintrene blir snørike og drivisen kan ofte pakke seg i fjordene.

Trass i at Island ble befolket senere enn andre land i verden, har det på grunn av menneskelig aktivitet gjennom tidene skjedd betydelige endringer av landskapet. I koloniseringstiden (landnåmstiden) ble det gått hardt fram mot bjørkeskogen. Landet ble praktisk talt snauhøgd. Høst- og vinterstormene rev opp det tynne jordlaget og blåste det på havet slik at store deler av landskapet ble liggende vegetasjonsløst. Hertil kommer at sterk beiting i lange tider har forverret situasjonen.

I den senere tid er man blitt oppmerksom på erosjonsfaren og det gjøres nå mye for å dempe skadevirkningene. Utsatte arealer tilsåes med grasarter som binder sandjorda, og fra begynnelsen av 1900-tallet har det også foregått planting av ny skog. Årligårs plantes det noe slikt som 1 mill. trær, og «Klæda landid» (Kle landet) er blitt en folkebevegelse. Mange fagfolk mener imidlertid at saueantallet må reduseres vesentlig for å spare grasvegetasjonen. I dag finnes det 800 000 – 900 000 vinterfødde sauer fordelt på ca. 4000 gårdsbruk.

Myrareal og myrtyper

I statistikken angis myrarealet på Island til 10 000 km², eller 9,7% av landets

areal. I vårt land regnes med et myrareal på 30 000 km², dvs. 9,2% av landarealet.

Nå kan begrepet myr defineres på forskjellig måte. I Europa er det vanlig å definere *myr* som et landområde som har et *torvlag* på minst 30 cm tykkelse i ugrøfta tilstand, og 20 cm torv i grøfta tilstand. I jordlæra definerer vi *torv* som et materiale dannet under meget våte forhold (luftmangel). Tørrmassen i torva skal bestå av minst 30% organisk substans. Vanligvis er innholdet av organisk stoff langt høyere i torv fra norske myrer.

På Island er det vanlig å betegne all våtmark som myr. På våtmarksområdene rekker vannet overflaten, eller jorda oversvømmes av vann en del av året. Dette i forbindelse med at den spesielle myrvegetasjon som vokser på disse områder gir betegnelsen myr. Forekomsten av *torv* spiller en mindre rolle i denne sammenheng. Blant de typer vegetasjon som dekker det islandske landskap er myrvegetasjonen mest utbredt. Det har vært antydnet at mer enn tredjedelen av landets totale vegetasjonsdekning kan betegnes som myrvegetasjon. Det må her bemerkes at også våte strandenger (sjavarfitjar) ofte blir betraktet som myr, selv om strandvegetasjonen har plantegrupper påvirket av saltvann og således ikke kan benevnes myrplanter.

Våtmarkene deles vanligvis i *floi* (flommyrer) og *myri* (myrer i skrånende terreng). Floi-myrene er dannet av sedimentter fra elvene. Ganske regelmessig overflommes disse myrene om våren, og om vinteren blir de dekket av tykke islag. Jordsmonnet er sterkt sandholdig og torvlaget ganske tynt. Ofte kan det være praktisk talt fritt for torv i disse myrer. De er slette, og vegetasjonen domineres av starr (*Carex lyngbyei*). Floi-myrene er næringsrike og har vært mye nyttet som slåttemark.

Når det gjelder den andre gruppen – *myri* – som fortrinnsvis forekommer i noe hellende terreng i daler og fjorder

Flom-myrr ved Tjørn i Svarfadardal. Godt beite på storraksen starr.

«dal»-myrer på Nordisland, omfatter den forskjellige typer. Felles for disse er imidlertid at de er soligene dvs. de er dannet i lave partier eller fjellskråninger. Myrene får tilsig av grunnvann fra høyereliggende partier og vannet transporterer næringsstoffer slik at jordsmonnet blir relativt fruktbart. Vegetasjonen er allsidig med dominans av starr og grasarter. Det finnes også en del vier og dvergbjørk. Områder som ikke beites dekkes forholdsvis fort av vier (*salix*). En vesentlig del innen denne gruppe har vært gjenstand for kultivering i en eller annen form. Særlig i de østligere områder av Nordisland hvor typene stort sett bare finnes i strøk som ikke er bebygget. Da de som nevnt egner seg godt til dyrking, regnes de som en viktig dyrkingsreserve.

På flate halvøyer og nes på Nordisland finnes myrområder med dominerende vegetasjon av duskmyrull (*Eriophorum angustifolium*). Typen har dårlige drenerings- og helligsforhold og anses som

meget næringsfattig. I fjellområdene og på viddene finnes store myrområder. Sannsynligvis utgjør myrene i disse strøk større areal enn alle grupper myr sammenlagt.

Fjellmyrer eller hedemyrer som de også benevnes, varierer en del vegetasjonsmessig sett. På nordvestlandet dominerer duskmyrull, mens det lengre øst i landet er stort innslag av starr. På grunn av sandflukt kan jordsmonnet enkelte steder være relativt askerikt og pH-verdien (surhetsgraden) ganske høy. Fjellmyrene er vanligvis slette og stedvis tett besatt med tjønn. Her er det også forekomster av palser (permafrost). Som vassreservoarer har fjellmyrene stor betydning for jevn tilførsel av vann til bekker og elver.

Torv og torvdannelse

Torvdannelsen i islandske myrer varierer meget. Som nevnt foran er det heller ikke forekomsten av torv som avgjør begrepet myr, men vegetasjonens sammensetning.

På store myrarealer er det liten eller ingen torvdannelse. Særlig i høylandet hvor det i alminnelighet er lite torv i myrene er den også oftest løs og lite humifisert.

Hvor det forekommer torv er det ganske store variasjoner i mektigheten. Fra 0,5 m til 3 m er vanlig, men det finnes også torvlag på 6 – 8 m innen begrensede områder.

Stort sett er den islandske torva rik på aske og inneholder en mengde mineraler. Mineralinnholdet skriver seg fra vulkansk aske og vindblåst sand og leire. Ellers er torva bygget opp av starr- og grasarter og inneholder lite torvmoser (Sphagnum). Ofte forekommer rester av vier og dvergbjørk og i de fleste myrer finnes 2 stokkelag av bjørk (*Betula pubescens*) som vitner om varme og tørre klimatiske perioder.

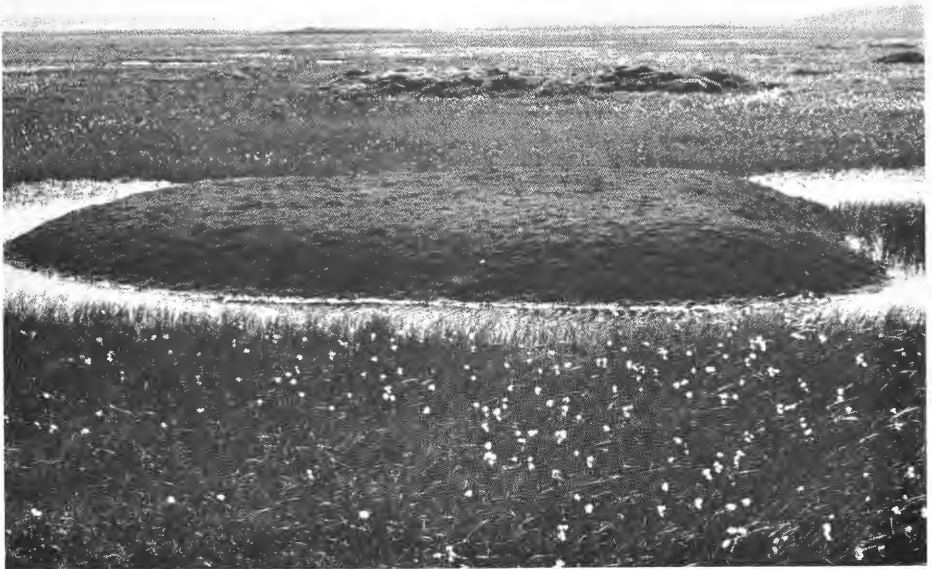
I de islandske myrstrøk er torva vanligvis dekket av et lag mineraljord, på 0,5 – 1,0 m. Dette jordlaget har relativt

høyt kaliuminnhold. Innholdet av kalium, fosfor og nitrogen er derimot lavt.

Bruken av myr og torv

Gjennom århundreder har islendingene hentet den største delen av dyreføret fra myrenes naturlige vegetasjon. For å forbedre plantebestanden ble det alt fra midten av forrige århundrede satt igang kanalisering og vassregulering. Mange steder ble resultatene gode, men det kan også vises til områder hvor kulturtiltakene ikke har svart til forventningene.

Rundt 1930 gikk noen igang med mer systematisk grøfting for bl.a. å forbedre beite på myrene. Grøftingen har vært så vidt omfattende at det i dag er lite udrenert myr igjen i lavlandet. Bare deler av de drenerte arealer er fulldyrket. Store områder nyttes som beitemark. Spesielt gjelder dette på de arealer i hellende terreng hvor innslaget av gras og andre verdifulle beiteplanter har fått innpass et-

Fjellmyr med pals på Audkuluheidi.

Myr i hellende terreng (hallamyrrar) ved Vikurbakka i Eyafirdi.

ter dreneringen. På den annen side har det vist seg at lavtliggende, flate myrområder som tidligere gav årsikre avlinger av starr, har gitt negative resultater etter drenering. På slike områder har også fulldyrking uteblitt pga. vanskelig avløpsforhold.

På Nord-Island og deler av Vestlandet er det overvintringsskader på kulturenga som skaper problemer. Men det kan også vises til gode avlingsresultater, og i mange bygder kommer etterhvert storparten av høy og silogras fra de dyrkede myrer.

Torv var tidligere mye brukt som stedlig byggemateriale. Til boliger og fjøs ble nyttet torv i vegger og tak. Det var spesielt seig grastorv med sammenflokede røtter og rotstokker som var egnet til slikt bruk. I dag er dette byggemateriale naturligvis uaktuelt.

Torva i myrene har også vært brukt til brensel i lange tider. Men vanligvis er brenntorvlaget tynt og rikt på aske. Torva er derfor et dårlig brensel og har måttet gi

tapt overfor importert kull og olje, eller stedlige kraftkilder som elektrisitet og geoteknisk varme.

Verning av myr

I Europas stadig trangere sivilisasjonsørken kan myrene på mange måter sammenliknes med oaser hvor en del av urlandskapet er bevart. Her befinner myrene seg i en diskusjon hvor mange interesser kommer inn i bildet. Det gjelder bl.a. landbruk, torvavvirkning og energi-behov, naturvitenskap og naturvern. Man skulle tro at i et så tynt befolket land med så vidt store arealressurser som Island, var konflikter når det gjelder bruksinteresser lite påtrengende. Her må en imidlertid være oppmerksom på den særegne bruksmåte i islandsk landbruk. Som nevnt foran har den naturlige myrvegetasjon vært av den største verdi for landbruket gjennom lange tider og helt frem til våre dager. Foruten å skaffe beite til hundretusener av sau, kom også en ve-

sentlig del av høyavlingene i landet fra myrene. Den oppdyrkede jorda skriver seg også fra uttørrede myrer og våtmarksområder. Følgelig har myrvegetasjonen etter hvert avtatt meget. Store vegetasjonsforandringer er også blitt et resultat av den omfattende kanalisering og grøfting i våtmarksområdene for bl.a. å forbedre beitemulighetene.

Fra naturvitenskapelig hold har det lenge vært pekt på behovet for å få bevart visse myrområder i naturtilstand, bl.a. av hensyn til fuglefaunaen. Men det var først etter at regjeringen underskrev den internasjonale overenskomst om myrfredning (Ramsarkonvensjonen) omkring 1970, at vernespørsmålet kan vise til reelle resultater. Foreningen *Landvern* (felagssambandid Landvernd) har også bidratt til å vekke forståelse for saken, spesielt ved publikasjonen «Votlendisbok» (Våtlandsbok) utgitt i 1975. Her bli hele vernekomplekset nærmere beskrevet og vurdert. Det bør også nevnes at *lokale naturvernforeninger* har myrvern på programmet. Noen av disse har samarbeid med landbruksforeningene om undersøkelser av myrområder. Det gjelder å få dyr-

kingsmulighetene og verneinteressene faglig klarlagt. Mange ser det slik at det mest realistiske myrvern er det som bædrene selv driver. Uten at eierne og brukerne av landet er med, er det meget vanskelig å motvirke skadevirkninger på landskapet, samt få vernet truede områder.

Av større områder som er vernet kan nevnes 3 store flommyrkomplekser på tilsammen mellom 20 og 30 km². Om trent halvparten av arealet er vatn og tjønn. Områdene ligger i Svarfadardal, Vestmannsvatn og Miklavatn og anses som viktige biotoper for fuglelivet.

Ellers arbeides med å få vernet et myrområde på Skagaheidi og et i det nordøstlige hjørnet av Melrakkasletta på Nord- Island. Det dreier seg om flate vassfylte myrer med dominerende vegetasjon av duskmyrull.

Videre planlegges nærmere undersøkelser av soligene myrer i Eyafjorden med tanke på vern. Også når det gjelder fjellmyrene er det foreslått vernetiltak på 3 steder hvor denne type myr setter sitt særpreg på landskapet.

Litteraturhenvisning

Studies on the mire-vegetation of Iceland.

Steindor Steindorsson. Visindafelag Islending XLI.

Is og Eld. Olov Isaksson – Sören Hallgren. LT's förlag. Stockholm 1978.

Tyli nr. 1, 1978. Forlag Odds Björnssonar, h.f. Akureyri. Artiklene «Votlendisvernd» og «Yfirlit um myravernd a Nordurlandi» av Helgi Hallgrímsson. Oversatt til norsk for artikkelforfatteren av *Arni Björn Haraldsson*.